

SUUR MÜÜDIKONVERENTS TARTUS

24.–26. septembrini 2007 toimus Tartu Kirjanduse Majas Eesti Võrdleva Kirjandusteaduse Assotsiatsiooni (EVKA) 7. rahvusvaheline konverents „Suurte kultuuriliste ja kirjanduslike müütide saatus tänapäeval”. Ettekandeid oli ligi nelikümmend, konverentsi tööpäevad olid pikad ja tihedad. Konverentsi töökeel oli peamiselt inglise keel, erandiks vaid üks saksakeelne sektsioon.

Esimese konverentsipäeva õhtul toimus osavõtjate vastuvõtt Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi valges saalis. Seal samas esitleti EVKA rahvusvahelise ajakirja Interlitteraria järjekordset, juba 12. numbrit, milles sisalduvate artiklite autoritest esines nii mõnigi ka konverentsil, näiteks Caroline De Wagter (Brüsseli Université Libre), Liisa Saariluoma (Turu Ülikool), Rein Veidemann ja Aigi Heero (Tallinna Ülikool), Jüri Talvet ja Lauri Pilter (Tartu Ülikool).

25. septembri õhtul esitleti Tartu Kirjanduse Majas teost, mille tähtsust eesti kultuurile ei saa kuidagi alahinnata: Juhan Liivi luule kakskeelset valikkogu „Meel paremat ei kannata” („The Mind Would Bear No Better”) Jüri Talveti ja Harvey L. Hixi ühistõlkes. See ei ole nende viljaka koostöö esimene tulemus – käesoleval aastal ilmus Tartu Ülikooli Kirjastuselt ka Hixi luule valikkogu „Kindel kui linnulend”, tõlki-jaks Jüri Talvet. Õhtu esimeses pooles lugeski Harvey L. Hix oma luulet nii selles kui ka USA-s peatselt ilmuvast uuest luulekogust nimega „God Bless”, mille tekstid on kokku pandud George W. Bushi kõnede tsitaatidest. Õhtu teises osas esitasid Talvet ja Hix Juhan

Liivi luulet eesti ja inglise keeles. Lootkem, et Liivi luule leiab nüüdsest peale tee nii mõnegi eesti keelt mittevaldava lugeja südamesse.

Konverentsi teema – müüdid, nende saatus ning käsitlused tänapäeval – tiivustas mõttearendusi laial skaalal alates teoreetilistest arutlustest müütide olemuse üle, nende käsitlustest tänapäeva kirjanduses, filmikunstis ja teatris kuni rahvusliku eneseteadvuse ja iseseisvuse vankrite ette rakendamiseni.

Avaettekande pidas Liisa Saariluoma, kes arutles müüdi ja modernsuse opositsiooni üle. Saariluoma arvates on see vastasseis üsna suhteline ja tegelikult ei erinegi müüt (ja müütiline mõtlemine) oluliselt modernsuse ratsionaalsest mõtteviisist, vaid pigem täiendab seda. Modernsus on lihtsalt loonud oma müüdi modernsest inimesest kui indiviidist. Tuues näitena kuulsamaid modernismi kirjanduslikke kangelasi (nt Faust, Don Juan, Robinson Crusoe), arvas Saariluoma, et olles (üldjuhul) antikangelased, võivad nad küll mässata oma ühiskonna vastu, kuid on müütilised tegelased sellegipoolest. Märkimisväärne on see, et kuna modernses kirjanduses on müütidele samapalju lähenemisviise, kui palju on indiviide, ei saa need kangelased enam kõikidele üheseks eeskujuks olla. Müüt lihtsalt ei paku tänapäeval enam mudelit, mida igaüks võiks universaalselt rakendada.

Modernsuse teemat puudutas oma ettekandes „Don Juan, linn ja modernsus” ka Jüri Talvet, arutledes selle üle, kuidas Tirso de Molina draamast „Sevilla pilkaja ja kivist külaline” sündinud

Don Juani müüt hakkas alates Molière'i „Don Juanist” levima sootuks uutes käsitlustes, kuigi viimases aimub ometi mõistuslik-demütologiseeriv alge. Talveti väitel vajavad suured müüdid enda ümber n-ö hämartsooni, nad saavad eksisteerida vaid valguse ja varju vahel. Samuti rääkis ta, et tavaliselt on suurte müütide tegevuspaik konkreetne ajalooline koht (seda võib näha ka tänapäeva käsitlustes, näiteks James Joyce'i „Ulyssese” tegevus kulgeb äärmiselt konkreetses Dublinis). Tirso de Molina draamas oli linnal, Sevillal, võtmeline funktsioon, Molière'i käsitluses jääb linn kui sündmuskoht tagaplaanile.

Ka Angelika Stefanova (Bulgaaria Teaduste Akadeemia) rääkis oma ettekandes „Don Juani müüt kaasaegses Bulgaaria draamas ja teatris” nimetatud müüdi „langusest” tänapäevastes käsitlustes, tehes seda Bulgaaria näitekirjaniku Georgui Gospodinovi näidendi „D. J.” näitel. See teos on tõlgitud juba mitmesse (sh vene, prantsuse jm) keelde ja lavastatud väljaspool kodumaad. Nii nagu müütiline Don Juan, kes ei suutnud leppida valitsevate sotsiaalsete reeglite ega normidega ning mässas nende vastu, ei leia ka Gospodinovi D. J. kohta tänapäeva ühiskonnas, kuid seda põhjusel, et piire ei ole enam praktiliselt olemas.

Teatrist ja draamast oli juttu veel mitmes ettekandes. Tanel Lepsoo (TÜ) osutas oma ettekande alguses mütoloogia kirjanduslikule iseloomule: näiteks ei ole kreeka müüdid „meie omad”, me tutvume nendega kindlate autorite (nt Homerose) kaudu. Klassikalised müüdid mõjutavad meid nii kooliõpikute kui ka nende lugude kaudu, mida me jutustame üksteisele võib-olla iga päev, teadmatagi, kust need pärinevad. Lepsoo ettekande teine pool keskendus prantsuse kaasaegse näitekirjaniku Didier-Georges Gabily näidendi „Gibiers du temps” analüüsile. Gabily arvates ei ole müütidel enam kohta praeguses

lääne ühiskonnas, mis ignoreerib kõike temast endast väljapoole jäävat. Kuid ometi ei tähenda see, et müüdid oleksid surnud, nad on lihtsalt marginaliseeritud. Selles näidendis keerab autor klassikaliste müütide kanglaste elu ja tegevuse pea peale ja tõestab seeläbi oma väidet, et müüdid ja nende kangelased ei ole surnud, vaid on kohanenud meie maailmaga. Lepsoo sõnul ei kanna näidend endas esmajoones ideoloogilist sõnumit, vaid võimaldab vaatajal tegevlaste mõttemaailma piiluda, mistõttu lavastus muutub polüfooniliseks (nagu seda on ka meie „hea uus ilm”).

Caroline De Wagter rääkis multikultuurse unistuse demütologiseerimisest kahes näidendis (Anna Deavere Smithi „Twilight: Los Angeles, 1992” ja Andrew Moodie „Riots”). Mõlemad näitekirjanikud pärinevad multietnilisest ühiskonnast: Anna Deavere Smith on afroameeriklane ja Andrew Moodie afrokanadalane. Mõlemad teosed on niinimetatud dokumentaaldraamad, mis põhinevad tõestisündinul: vähemusrahvuste politseivastasel mässul Los Angeleses ja Torontos. Mässud vallandas Los Angeleses toimunud afroameeriklase peksmine politsei poolt („Twilight: Los Angeles” koosneb koguni täpsetest tsitaatidest, mis pärinevad intervjuudest asjaosalistega). Näidendid kompavad etniliste piiride ja mitmetahuliste identiteetide teemat, paljastades ühtlasi rahvuslikke müüte. A. Deavere Smithi näidend demütologiseerib Ameerika võtislubadusi võrdsuse eetosest, ning sama efekt on A. Moodie teosel, mis dekonstrueerib Kanada multikultuursuse müüti. Need näidendid ei kahtle mitte ainult ameerikalikkuse või kanadalikkuse tabamatus olemuses. Nad mõtestavad uuesti rahvuslike müütide keerukust tänapäeva Ameerikas ja Kanadas ning teisteski multietnilistes ühiskondades.

Rahvusliku eneseteadvuse ja müütide seostest rääkisid veel nii mõnedki

esinejad. Tõlketeaduse professori Sonia Bravo Utrera (Las Palmase Ülikool) ettekande teemaks oli kuuba-ameerika eksiilkirjandus selle erinevates väljendusvõimalustes. Keskendudes dihhotoomiatele, nagu territoorium ja rahvus, eksiil ja emigratsioon, ükskeelsus ja kakskeelsus, püstitas Bravo Utrera küsimuse: kuidas luua paguluses nii, et rahvuslik identiteet säiliks? Siin on keskne just keeleküsimus, sest kuuba-ameerika autorid kirjutavad oma teosed enamjaolt inglise keeles. Hiljem tõlgitakse need hispaania keelde – veider paradoks juurte ja keelte vahel.

Ana Martinoska (Makedoonia Cyrili ja Methodiuse Ülikool) kõneles müüdist ja folkloorist makedoonia nüüdiskirjanduses. Martinoska sõnul on viimase paari aastakümne poliitilised muutused toonud kaasa muudatused ka rahvuslikus, sotsiaalses, ajaloolises ja kultuurisfääris, mistõttu on asutud oma identiteeti (taas)looma. Eriti on esile kerkinud müüt kuningas Markost (Osmani impeeriumi vastu võidelnud ajalooline tegelane XIV sajandist). Selle põhjal on loodud kaks uut teost: Blaže Koneski „Laulutsükkel kuningas Markost” ja Slobodan Mickoviči romaan „Kuningas Marko”, mis on lugejate seas ülipopulaarne.

Ühiskondlike muudatuste ja rahvuslike müütide (taas)esilekerkimise seost näeb ju Eestiski. Seda teemat puudutasid oma ettekannetes mitmed eesti esinejad. Nii rääkis Marin Laak (EKM) Kreutzwaldi „Kalevipojast” kui müütide allikast, Rutt Hinrikus (EKM) aga valge laeva kujundist meie kultuuri loos.

Jeanne Elisabeth Glesener (Luxembourgi Ülikool) kõneles juurte ja kodu mütologiseerimisest tänapäeva eksiilkirjanduses, tuues näiteid peamiselt Salman Rushdie loomingust. Glesener väitis, et praegustes sotsiokultuurilistes ja poliitilistes diskursustes on kodu ja juured muutunud sageli esinevateks võtmesõnadeks. Kuigi migrantide olu-

korda kirjeldatakse tihti epiteetidega *kodutu, kuuluvustundeta, väljajuurtud* jne, tundub, et sõnade *kodu* ja *juured* tähendus on muutunud: igatsus nende järele on pagulaskirjanduses küll endiselt hoomatav, kuid kodu ei ole enam kergesti taasleitav paradiis. Mitmete kirjanike jaoks on see saanud märksa keerulisema tähenduse: kodu on ruum, mida luuakse ja kujundatakse kirjutamisega. Kodu ei ole enam enesestmõistetavus, vaid seda tuleb luua ja konstrueerida ning seega on kodu ise saanud müüdiks.

Mitmes ettekandes vaeti müüte moodsas luules. Sabine Coelsch-Foisner (Salzburgi Ülikool) kõneles postmodernistlikust suurte narratiivide lagundamisest XX sajandi teise poole briti naisluuletajate loomingus. Tuues näiteid Stevie Smithi, Phoebe Heskethi, Jenny Josephi, Deborah Randalli ja Carol Ann Duffi luulest, vaatles Coelsch-Foisner müütide käsitlemist naise perspektiivist, mis võimaldab värsket lähenemist. Nii võib näiteks Phoebe Heskethi luulest lugeda, et patulangemine oli vaid suur arusaamatus, Jenny Joseph aga esitab lääne suuri müüte naise pilgu läbi, näidates meeskangelasi hoopis uues valguses. Nende luuletajate loomingu mõtestamiseks peab Sabine Coelsch-Foisner oluliseks märksõnu, nagu *karnevalilik lagundamine* ja *maskeraad*.

Harvey L. Hixi (Wyomingi Ülikool) teemaks oli samuti tänapäeva luuletaja käsitus müüdist. Ta keskendus Pariisis elava ameerika poeedi Alice Notley poeemile „The Descent of Alette” (1996), mis tõukub laskumise müüdist, ühest keskseimast teemast kirjanduses läbi aegade (nähtav nii Dante „Põrgus”, Homeroose „Odüsseias” kui ka kristlikus mütoloogias). Kasutades süžee ja tegelase mõisteid, nii nagu neid käsitles Aristoteles, väitis Hix, et Notley teoses on Alette'i laskumine nii rännak (süžee-na) kui ka metamorfoos (tegelasena).

Hannu K. Riikonen (Helsingi Ülikool) võrdles mõningaid Homerose „Odüsseia” tõlkeid, vaadeldes ühe katkendi „rännakut” eri tõlgetes. Homeroose kreeka keelse teksti tõlkis renessansiajastul ladina keelde Andreas Divus, keda Riikonen iseloomustas kui raskepärast ja „hämarat” teadlast. Divuse tõlge on sõnasõnaline ning järgib rangelt ka ridade järjestust. Just sellest tekstist tõlkis katkendi inglise keelde Ezra Pound. Poundi tõlkest jõudis Homerose tekst omakorda soome keelde, tõlkijaks Börje Oinas (pseudonüüm, mille taga peitub kaks tõlkijat, Henri

Broms ja Matti Liinamaa). Riikonen arutles, mis saab tekstist, kui see läbib nii mitu „vahepeatust” eri keeltes ja eri ajastutes, leides, et ka igavavõitu ja monotoonne tõlge võib olla inspireeriv nii ajas kui ka (teksti)ruumis.

Ülaltoodu on vaid murdosa kõlanud ettekannetest ja arutlustest. Neist kõigist saab lähemalt ja täpsemalt lugeda 2008. aastal ilmuvast Interlitteraria 13. numbrist, mis koosnebki müüditemaalise konverentsi ettekannetest.

EVELIN BANHARD

KONVERENTS „ISIK JA INSTITUTSIOON”

Tartus 27.–28. septembrini 2007 toimunud konverents oli pühendatud Eesti Rahvaluule Arhiivi 80. aastapäevale ja Matthias Johann Eiseni 150. sünniaastapäevale. Konverents algas küünalde süütamisega folkloristide haudadel Raadi ja Pauluse kalmistul.

Esimene päev keskendus Eesti Rahvaluule Arhiivi käsitlevatele ettekannetele. Avasõnad lausis Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Janika Kronberg, kelle juhatada oli ka avaseksioon. Tiina Kirss („Vana kulda kaevamas. Jakob Hurda kirjavahetus rahvaluule kogujatega 1888–1906”) tegi värvika ekskursi Hurda korrespondentide kirjadesse, analüüsides kogujate endi elulugude esitust, rahvaluule kogumistingimuste kirjeldusi, (meta)keelt, mis kohati pärines Hurda enda kirjadest ja artiklitest, ning kirjutajate austavat, kuid samas nõudlikku suhtumist Hurdasse.

Ergo-Hart Västrik („Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude tsenseerimisest aastatel 1945–1951”) andis ülevaate tsenseerimise veidi hägustest põhimõtetest, dokumentatsioonist, eraldamisvõtetest (väljalõikamine, ülekleepimine, läbikriipsutamine), materjalide saatmisest

erifondidesse ning tsenseerimist teostanud arhiivitöötajate endi suhtumisest niisuguse ettevõtmise mõttekusse.

Janika Oras („Regivärsi viimasel elutunnil. Välitöökohtumised 1950.–1960. aastatel”) tutvustas tol ajal Kirjandusmuuseumis ette võetud regilaulu lindistamisaktsiooni, kogumisega seotud korralduslikke külg, mälestusi ja emotsioone. Probleemiks oli koguja ja küsitletava erinev suhtumine rahvaluulelisse materjali ning argise talutöö ja kogumise vastandumine. Sel ajal domineerisid naissoost kogujad, kellest üks eredamaid oli Olli Kõiva.

Monika Tasa („Oskar Looritsa unistus arhiivist”) kõneles Oskar Looritsa elukäigust ja tööst Eesti Rahvaluule Arhiivi loomisel, tema murest arhiivi saatuse pärast sõja-aastatel ja pärast sõda. Looritsa arvamus kohaselt on vanavara universaalne materjal, mis aitab mõista maailma tervikpildina ja peab olema kättesaadav kõigile. ERA oluliseks ülesandeks pidas ta ka etniliste vähemuste folkloori kogumist. Rahvaluulearhiiv tähendas Looritsa jaoks Eesti pääsemist maailmakaardile ning tõusmist rahvaluule suurriigiks.

Pille Kippar („Rudolf Põldmäe institutsioonide küüsis”) kõneles rahvaluuleteadlase Rudolf Põldmäe keerulisest elusaatusest, tutvustades julgeoleku ülekuulamisprotokollide taustal Põldmäe vankumatut optimismi, vastupanuvõimet ja pidevat tegutsemissoovi. Päeva viimase esinejana tutvustas Alo Põldmäe isa kirju perele 1947. aastal („Rudolf Põldmäe vanglakirjadest”), kust kumab läbi Rudolf Põldmäe tegutsemistahe, kiindumus oma loomingu- lisse töösse ja tugev side perekonnaga.

ERA juubelit tähistava päeva lõpuks esitleti kahte raamatut: Eda Kalmre uurimust „Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus. Pärimuslooline uurimus kannibalistlikest kuulujuttudest” ning Karin Maria Rooleiu koostatud „Mall Hiiemäe. Bibliograafia 1957–2007”.

Teine konverentsipäev oli pühendatud Matthias Johann Eiseni elutööle ja pärandile. Päeva alustuseks tutvustasid Rein Saukas ja Heino Räim Eiseni elu ja tööd käsitlevat esinduslikku näitust, kus oli välja pandud nii mõnigi haruldane raamat või dokument. Kristin Kuutma („M. J. Eisen – kogutud jutud ja jutustatud elulood”) käsitles oma ettekandes biograafilise narratiivi olemust, selle pildilist ja sõnalist representatsiooni, andes ülevaate Eiseni autobiograafiate stiilist ning teiste autori- te kirjutatud Eiseni elulugudest.

Piret Õunapuu („M. J. Eisen ja Eesti Rahva Muuseum”) tuletas meelde ERM-i loomisaastaid ning Eiseni panust muuseumi loomisse, arendamisse ja juhatamisse. Tähtsusetas oli Eisenile ilmselt tema kogude paigutamine ERM-i. Lõpetuseks võis Piret Õunapuu tõdeda, et hoolimata keerulistest suhetest Eiseni ja muuseumi vahel suurmehe elu lõpuaastatel on ERM Eisenile tema töö eest tänulik.

Rein Saukas („M. J. Eiseni rahvaluulekogude rännuteed – reisikohvrast Eesti Rahvaluule Arhiivini”) andis vär- vika ülevaate Eiseni rahvaluulekogude

rännuaastatest koos omanikuga läbi erinevate asukohtade (riigid, linnad, asutused) ja keeruliste aegade, samuti arengutest Eiseni kogude korrastamisel, mida suuresti mõjutas Kaarle Krohn. Rein Saukas puudutas omakorda keerulisi suhteid Eiseni ja ERA, eriti tema ja Looitsa vahel, mis lahene- sid alles paariaastase vastasseisu järel.

Katre Kikas rääkis oma ettekandes „M. J. Eisen ja Seitse Mooset. Pärimus raamatus ja raamat pärimuses” Eiseni tööst Seitsmenda Moosese raamatu pärimuse ja selleteemalise raamatu väljaandmisel, samuti Eiseni põhimõttest avaldada eesti keeles võimalikult palju raamatuid, et tihendada maarahva sidet kirjakultuuriga. Seitsmenda Moosese raamatu pärimust käsitledes oli Eisen seisukohal, et tegu on ebausuga, mis on levinud vaid vanema rahva seas, ning seostas pärimust talmudiga. Eisen kirjutas kristliku pastori seisukohalt kristlikust tõest, mida Seitsmes Moosese raamat ei ole, kuid langes oma argumentatsioonis Kikase hinnangul rahvajuttude paradoksesse.

Mare Kalda („Korrastatud korratus. Tüpoloogilisi tähelepanekuid aardejuttude kohta M. J. Eiseni kogus”) käsitles aardejuttude tüpoloogiat (need moodustavad umbes 18% Eiseni jutukogust), mainides omakorda Eiseni kogude üldist probleemi – korrastamatust. Eisen kiitis heaks saadetiste kronoloogilise järjestuse ja leidis, et materjali korrastab väljaandmine.

Mare Kõiva („Näkilised käsikirjast välimäärani”) analüüsis 1897. ja 1922. aastal ilmunud näkke käsitlevaid raamatuid, olles seisukohal, et tõenäoliselt päästis Eisen sel ajal oma kogumise- ga nii mõnegi jututüübi elu, mis hiljem pärimusest kadusid. Näkijuttude analüüsi ja kommentaaridega järgis Eisen populaarteaduslike raamatute ülesehitust. Sedaviisi andis Eisen teaduslikele rahvaluulekäsitle- tustele laiemalt mõistetava vormi.

Viimase ülesastujana pidas Liisi Laineste võrdleva ettekande („Kolm paksu sakslast: M. J. Eiseni naljandite motiive tänapäevases anekdoodipärimuses”) naljandimotiividest seitsmes Eiseni rahvanaljandite kogumikus ja tänapäevases pärimuses, toetudes Christie Davise teooriatele. Tuli tõdeda, et eri pärimusekihtide vahel võib harva leida täiesti võrreldavaid nalju. Kui Eiseni kogumikes vastavad juhmusenaljad Davise teooriatele, siis nõukogudeaegne huumor on hilisemat pärimust oluliselt muutnud. Režiim tingis oma naljapärimuse, keskendudes perifeeria asemel tsentrile. Alles viimasel ajal on

eestlased hakanud taasavastama etniliselt perifeerset rumalat tegelast.

Konverentsil sai ka tutvuda Kärri Toomeos-Orglaane stendiettekandega „M. J. Eiseni muinasjuttude klassifikatsioonidest jutu-uurimise kontekstis”.

Konverentsi korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Akadeemiline Rahvaluule Selts ja Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond, kes võisid rõõmu tunda osalejate ja kuulajate rohkusest mõlemal ettekandepäeval. Konverentsi toetas Eesti Kultuurkapital.

AVE TUPITS

KOGUMISKONVERENTS „VÕÖRSIL JA KODUS”

25. oktoobril 2007 toimunud Akadeemilise Rahvaluule Seltsi (ARS) viiendal kogumiskonverentsil „Võõrsil ja kodus” tutvustati folkloristide ning naabererialade viimase aasta välitöid. Ekspeditsioon viib meid tavaliselt kodust välja: jälgima, talletama ja uurima ainet, millest igapäevaselt oleme eemal. Ettekannetes vaadeldi lisaks välitööde tutvustamisele, mida tähendab kogumisel „võõras”, milline on kogumine „võõraste” seas, kuidas saavutada lähedust – ehk teistpidi, kas „võõrus” ülepea ongi probleemiks või võib sellest kogumisel hoopis kasu olla?

Ell Vahtramäe ja Gerd Raassalu kõnelesid Eesti Põllumajandusmuuseumi kogumistööst, mida alustati 1968. aastal. Peamiselt on keskendutud esemete, fotode ja dokumentide kogumisele, milleks on korraldatud kogumisretki. Alates 1980. aastatest on audio- ja videokandjatel jäädvustatud ka endiste talutööde kirjeldusi. Esimene ekspeditsioon suulise ajaloo jäädvustamiseks toimus 2007. aasta septembris Piistaoja külla (Tori vald, Pärnumaa). Lähiaastatel on kavas jätkata esemete kogumist juba

kujunenud skeemide järgi, suulise ajaloo kogumiseks jäävad teadurite ekspeditsioonid ning kogumine loodava korrespondentide võrgu abil.

Helen Kõmmus tutvustas oma ettekandes Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakonna viieliikmelise uurimisrühma tööd Viljandi pärimusmuusika festivalil 2007. aasta suvel. Nelja festivalipäeva jooksul tehti ligi 40 tundi video- ja helisalvestusi. Välitööde üheks peamiseks eesmärgiks oli jäädvustada spontaanset kooslaulmist ja -musitseerimist vabas peoõhkkonnas.

Piret Voolaiu ja Astrid Tuisu ettekanne käsitles 1. märtsist 10. maini 2007. aastal toimunud kogu Eestit hõlmanud koolipärimuse kogumise võistlust. Aktsiooni eesmärk oli ühelt poolt jäädvustada meie koolilaste maailma just sellisena, nagu see tänapäeval on, teiselt poolt aga aidata noori teadvustada eesti pärimust ja kultuuri. Küsitlusele vastas umbkaudu 2800 õpilast 71 koolist neljas vanuserühmas 4.–12. klassini. Arhiivile anti üle umbes 17 000 lehekülge noortepärimust. Viie-

teistkümne aastaga on Eesti ühiskonnas väga palju muutunud, peale on kasvanud uus põlvkond, kelle vaimne pärimus võimaldab jälgida tänapäeva ühiskonnas toimuvaid arenguid ja protsesse. Avatud vastustega küsitluskava koosnes kuuest teemast: vaba aeg ja sõbrad; naljad; hirmud, uskumused ja ennustamine; arvuti ja televisioon; tähtpäevad ja peod; mängud.

Madis Tuuder kõneles Eesti Kunstiakadeemia ekspeditsioonist Siberis Krasnojarski kraisi asuvatesse eesti ja setu küladesse. Lähtuvalt kunstitudengite ettevalmistusest ja huvist on eelmistel kordadel jäädvustatud uuritava rahva materiaalsed kultuuri. Seekord pöörati tähelepanu ka suulisele pärandile ning elukeskkonnale tervikuna. Lisaks ainelisele kultuurile – mitmest külast koostati üksikasjalik kaart ning mõõdistati mitu talukompleksi – uuriti elulugusid ning pärimust, mis enamjaolt salvestati videolindile. Uurimisreisi käigus peatuti pikemalt ka suurima eesti kogukonnaga külas väljaspool Kodu-Eestit – Ülem-Suetukis.

Ka Anu Korb kõneles Siberi eestlaste juures käimisest aastatel 1991–2007. Sel ajavahemikul toimus 12 Eesti Rahvaluule Arhiivi ekspeditsiooni umbes 40 Siberi eesti kogukonda, eesmärgiks nende kogukondade kaardistamine ja võimalikult mitmekülgne pärimusmaterjali kogumine. Kolmandikus neist kogukondadest oldi esimesed Eestist pärit uurijad, teisi olid 1970.–1990. aastatel külastanud naaberalade teadlased või muuseumitöötajad, nt etnoloogid Igor Tõnurist, Edgar Saar ja Mare Piho, keeleteadlased Jüri Viikberg ja Lembit Vaba, rahvastikuteadlane Hill Kulu jt. Välitöid tegevad kogujad/uurijad võivad jutu või laulu sisse panduna saada osaks kogukonna pärimusest, aga ka otseselt pärimusprotsesse suunata, nt väärtustades olemasolevat ning aidates luua uusi traditsioone.

Piret Koosa tutvustas etnoloogide

22. aprillist 12. maini toimunud välitöid Komi Vabariigis, kus viibiti juba teist korda. Söktõvkaris osaleti Komi Riikliku Pedagoogilise Instituudi korraldatud konverentsil „Semioosis ja kultuur“, külastati ka Ust-Kulomi alevit ja Suur-Kužba ning Uljanovo küla. Temaatiliselt jätkas ekspeditsioon eelmisel aastal alustatud tööd. Intervjuudes keskenduti eelkõige religiooniga seotud küsimustele. Oma aktsendi välitöödele andsid samal ajal Eestis toimunud rahutused.

Taisto Raudalaineni ja Marta Heinrichsone ettekandes „Avinurme ümbruses puust ja muust“ anti värvikas ülevaade Avinurme „metsavalla“ külade ainulaadsest ajaloolis-etnograafilis-folkloorsest kontekstist: omaaegse alepõllunduse tagajärjel Avijõe valgadal kujunenud suurpereasustus; riistade valmistamine; talgukultuur; Avinurme kui ida-, ranniku- ja sisemaapoolsete kultuuriliste ja murdejoonte kontaktala. Mainiti ka oletatavaid „idapoolsusi“ tavandis, jutupärimuses, usundis ning toidukultuuris tänavuse välitöö andmetel: itkupulmad ja -matused; nutunaised ja -laulud; kooletamine ja surnuvalvamine; karu- ja seamatused; sünnitusnaised; loomad ja linnud.

Pille Ernits ja Anu Jalak kõnelesid Kodavere murraku alal Sääritsa külas toimunud keelepraktikast, millest võtsid osa neli Tartu Ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse tudengit. Noorte keelejuhuks oli kohaliku keele hoidja ja kultuuri edendaja Evi Treial. Kümne päeva jooksul kohtuti mitme värvika inimesega ümberkaudsetest küladest. Selgus, et Kodavere murrak on elujõulisem, kui murdeuurijad oletasid. Murdepäevikud ning helisalvestised ootavad edasist uurimist.

Tuuli Annus tutvustas 2007. aasta suvel toimunud TÜ üliõpilaste etnograafilisi välitöid Setumaal, eelkõige Meremäe ning Värskas vallas. Välitöödel uuriti Setumaa elanike toimetulekustrateegiaid ning identiteeti ja selle

muutumist. Seekord keskenduti just noorte arvamustele, samas ei jäänud tähelepanuta ka vanem põlvkond, kellele Tuuli Annuse sõnutsi oli lihtsam jutule pääseda. Ettekandes anti lühilevaate välitöödest, isiklikest muljetest ning esialgsetest tulemustest.

Jätkuna 29. septembril 2005. aastal ARS-i koosolekul peetud ettekandele „Eesti Üliõpilaste Seltsi stipendiaat August Kingu” kõneles Rein Saukas seekord August Kingu reisikaaslasest, Peterburi muusikatudengist Richard Vilmansenist. Lühiettekanne näitlikustas endisaegsete rahvaluulekogujate elulooandmete kogumise võimalikkust tänapäeval.

Aado Lintrop võttis osa 25.–26. mail 2007. aastal Vlnovis Tšehhimaal toimunud folkloorifestivalist nimega *jízda králů* – kuninga sõit. Festivali keskmes on pühapäeval toimuv protsessioon, mille peakangelane – kuningas – valitakse kümne- kuni kaheistaastaste poiste hulgast. Kuninga relvastatud ihukaitsjateks on kaks sama vana poissi, ratsasalga aga moodustavad nekrutid – 18-aastaseks saanud noormehed. Täna naseks vaid Vlnovis säilinud komme oli veel XIX sajandil laialt levinud Määrimaal, Böömimaal ja Slovakkias.

Kombes on nähtud vana nelipühade tähistamise rituaali jätku, samuti seostatakse kuninga sõitu ajalooliste sündmustega. Teisalt seostub kuninga sõit ka initsiatsiooniriitustega, sest lisaks täisikka jõudnud poistele on selles eriline koht sama vanadel neidudel.

Madis Arukask viis kuulajad Lenigradi oblasti keskvepsa maailma. Muljed Kesk-Vepsa küladesse tehtud kogumismatkast puudutasid erinevaid värvikaid informante ja nende suhteid pärimusmaterjaliga, kohalikku loodust ja subjektiivseid muljeid kogetust. Paikonna pärimust iseloomustavad metsaeluga seotud usund ja lood, itkud, nõidus ja ravimaagia, laulud ja tšastuskad. Madis Arukask tõdes, et keelejuhtideks olnud inimesed elavad pärimusolendite maailmas peaaegu nagu reaalsuses, eksisteerib pärimuse ja tsiviilühiskonna dihhotoomia.

Konverentsipäeva lõpetas Maarika Lauri vepslaste kaduvat maailma kajastav film „Elavalt maetud”, mida kommenteerisid Madis Arukask ja Taisto Raudalainen. Kogumiskonverentsi toetas Eesti Kultuurkapital.

AVE TUPITS

HARIDUSE ROLL KEELE SÄILIMISES

2.–4. novembril 2007 toimus Võrus juba traditsiooniks saanud Võru Instituudi sügiskonverents, mille seekordseks teemaks oli „Haridus kultuuri ja keele omapära hoidjana”. Kui varasematel aastatel on Võru Instituudi sügiskonverentsidel käsitletud peamiselt läänemeresoome keelte ja kultuuride eri aspekte, siis tänavu räägiti põhiliselt sellest, kuidas Eesti eri piirkondades paikkondlikku keelt ja/või kultuuri koolis tutvustatakse, kuid kõneldi ka sellest, millist rolli mängivad hariduses friisi, baski ja ersa keel. Konverentsi

avas Võru Instituudi direktor Külli Eichenbaum, Haridus- ja Teadusministeeriumi tervitussõnad ütles Toomas Liivamägi.

Konverentsi avaettekande pidas Kadri G. Laube (Võru Instituut), kes andis oma ettekandes „Ülekaehus võro keele oppusõst aoluulidsõl Võromaal” ülevaate võro keele õpetamise ajaloost ja praegusest olukorrast. Kuigi õpetajate huvi võro keele õpetamise vastu tõuseb, on viimastel aastatel jäänud siiski vähemaks koole, kus võro keelt õppida saab. Möödunud õppeaastal

õpetati võru keelt 23 ajaloolise Võrumaa koolis.

Orava põhikooli võru keele õpetaja Maarja Glaser rääkis võru keele ja kultuuri õpetamisest oma kooli näitel. Hea poolena tõi ta välja laste huvi oma kodukandi keele ja kultuuri vastu ning Võru Instituudi toetava suhtumise, halva poolena aga selle, et kuna tegemist ei ole mitte valikutunni, vaid ringitunniga, siis on raske leida aega, millal lastega kokku saada.

Vene vanausuliste kultuuri õpetamisest Eestis rääkis Zemfira Lampmann (Eesti vanausuliste kultuuri- ja arendusühing). Vanausuliste kultuuri moodustavad raamatukultuur, liturgiline ja liturgiaväline muusika, ikoonimaal ja vene talurahvakultuur. Kui varem anti kultuuripärandit edasi kodus, vanematelt lastele, siis tänapäeval on järjepidevus katkenud ning seetõttu peaks vanausuliste kultuuri õpetama koolis. 2000. aastast ongi Kolkja põhikoolis kord nädalas vanausuliste kultuuri ja kirikuslaavi keele tund. Probleemiks on aga see, et õppematerjale ei ole, keeleõpikuid on toodud Venemaalt ja Lätist.

Kihnu kultuuri õpetamist tutvustas Mare Mätas (sihtasutus Kihnu Kultuuriruum). 2004. aastal valmis kihnukeelne lugemik. Koolis õpetatakse lastele käsitööd, merendust, algklasside õpilastele on ka tantsu- ja laulutund, kus õpitakse peamiselt paikkondlikke tantse ja laule, ning pilliõpe. Lisaks sellele tegutseb Kihnu tantsude klubi. Tänu UNESCO tunnustusele on kihnlased teadvustanud kohaliku kultuuri ja keele omapära ning hakanud taas lastega kodus kohalikus keeles kõnelema.

Hiiumaa paikkondliku keele ja kultuuri õpetamisest andis ülevaate Helen Kõmmus (Kirjandusmuuseum). Kuigi juba 1999. aastast tegutseb Kärdlas folklooriring, langeb koolides kohaliku keele ja kultuuri prestiiž. Lahenduseks oleks riikliku õppekava paindlikumaks muutmine, et oleks võimalik enam kasutada oma kodukandi kultuuri

näiteks eesti keele ja kirjanduse tunnides.

Eesti eri paikkondi puudutavate ettekannete vahel tutvustas Cor van der Meer (Mercatori uurimiskeskus) friisi keele õpetamist. Kui 1816. aastal soovitati Friisimaa õpetajatele, et nad ei kasutaks koolis friisi keelt, siis peaaegu 100 aastat hiljem, 1907. aastal hakati koolides friisi keelt õpetama. Sellest ajast peale on koolidesse tulnud järjest enam friisi keele ja ka friisikeelset õpetust. 1998. aastal jõudis seitsmesse kooli kolmekeelse kooli projekt (I–V klassis on pool õppeainetest friisi ja pool hollandi keeles, VI–VIII klassis on 40% õppetööst friisi keeles, 40% hollandi keeles ja 20% inglise keeles). Õpilaste hollandi keele oskus ei ole kolmes keeles toimuva õppetöö tõttu kannatanud.

Ülle Rannut (TLÜ) andis ülevaate sellest, missugune on tšerkessi keele olukord Jordaania, ja näitas dokumentaalfilmi „Kooli roll tšerkessi keele säilimisel Jordaania”.

Risto Järv (TÜ) tutvustas ettekandes „Netinaljadest regivärsini. Rahvaluulekäsitlusest koolis” ülikooli rahvaluule osakonna viimaste aastate projekte, mis näitavad koolilastele, et tänapäeva folkloor ei ole mitte kunagise praegusest täiesti erineva maailmatajumisviisi peegeldus, vaid omaaegse folkloori jätkaja. Tutvustatud projektideks olid koguteos „Regivärsist netinaljadeni” (2005), koolide rahvaluuleolümpiaad (2006/2007) ning TÜ õpetajakoolituse kursus „Rahvaluule õpetamise võimalusi koolis” (2007).

Edakai Simmermann kõneles projektist „Väike kannel”, mille eesmärgiks on koondada ja teha Internetis kättesaadavaks materjal regilaulude õppimiseks. Regilaulukogumiku koostamisel on aluseks võetud arhiivimaterjal. Et üleskirjutused on ebaühtlased, tuleb teha ka keelelisi parandusi, kuid seejuures arvestatakse nii kihelkonna kui ka iga lauliku keele omapäraga.

Kaks ettekannet olid pärimusmuusi-

ka õpetamisest. Taive Särg (Kirjandusmuuseum) rõhutas, et (muusika)hariduse üks eesmärke võiks olla kohaliku kultuurilise eripära õpetamine. Eestis on valminud pärimusmuusika õppekava muusikakoolidele (2005. aastal) ning Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemia (2007. aastal). Võru muusikakoolis on pärimusmuusikat õpetatud alates 2005. aasta sügisest. Sellest rääkiski oma ettekandes Võru muusikakooli direktor Celia Roose. Õpitakse kannelt, lõõtsa, torupilli, vilepilli ja viulit, ka rahvalaulu, nooditundmist ja pärimusmuusikalugu.

Teise päeva esimese ettekande „Lõuna-Eesti väärtus saab ainult kasvada” pidas Mati Hint (TLÜ). Ta toonitas, et eesti rahvuse kujunemisel on Lõuna-Eestil olnud algataja ja katalüsaatori roll nii majanduslikult kui ka kultuuriliselt, kuna sel ajal oli Lõuna-Eesti arengutasemelt Põhja-Eestist ees. Pärast rahvuse tekkimist ja rahvusriigi rajamist muutusid Lõuna-Eesti kaugemad kohad perifeeriaks, olgugi et tegu oli riigi rikkaima ja arenenuima piirkonnaga. Ränga hoobi andsid lõunaeesti iseteadvusele nii okupatsioonide repressioonid kui ka nõukogude ajal ideoloogiaks tõstetud kultuuriline ja keeleline nivelleerimine normkeele juurutamise näol. M. Hint rõhutas, et tänapäeval on lõunaeesti pärandile põhjust vaadata uhkuse ja lootusega: kõik lõunaeesti murdevariandid on elus; Tartu ei ole muutunud provintsi linnaks, vaid on püsinud Tallinna kõrval elujõulise tõmbekeskusena; elukeskkonnana on Lõuna-Eesti väärtustatud; kosmopolitiseerumisele hakkab vastu töötama juurte juurde pöördumine; Euroopa Liit on võimaldanud Lõuna-Eestil taastada ajaloolisi sidemeid Lõuna-Liivimaaga; eneseteadvuse tõusule aitab loodetavasti kaasa teadlik lõunaeestluse harrastamine ka kõrgkultuuris.

Tiiu Grünthal-Robert (Prantsusmaa) tõi oma ettekandes „Kohalike keelte

õpetamisest Prantsusmaa ja Bretagne'i koolides” esile, et pärast Teist maailmasõda on Prantsusmaa peredes kohalike vähemuskeelte (baski, bretooni, katalaani, korsika, oksitaani ja Elsassi saksa keele) kasutamine oluliselt vähenenud. Praegu ohustab nii mõndki neist keelist hääbumine. Rahva hulgas tehtud küsitlused näitavad aga, et isegi vähemuskeeli valdamata peetakse nende olemasolu rikkuseks. Bretooni keele kõnelejaid on praegu veidi üle kahesaja tuhande (aga enne Esimest maailmasõda oli bretoone, kes prantsuse keelt üldse ei osanud). Praegu on võimalus saada bretoonikeelset õpetust umbes kümnel tuhandel lapsel. Tasa-pisi on avanenud võimalused õpetada kohalikke keeli ka riiklikes koolides.

Iraide Ibarretxe-Antuñano (Zaragoza Ülikool) pidas ettekande „Baski keele langus ja tõus: vähemuskeele roll ja staatus globaliseerunud haridus- ja kultuurisüsteemis”. Baski keele elavdamine on hoogustunud viimasel ajal eriti Hispaania Baskimaa mõnes piirkonnas. Ettekande algul esitati põhi-fakte Baskimaa sotsioliitilisest ja keelelisest olukorrast ning kõnelejakonna suurusest. Teises osa arutleti baski keele olemasolu, staatuse ja rolli üle hariduses, kultuuris ja maailmas.

Ersalanna Natalia Abrossimova (TLÜ) ettekanne „Emakeelne haridus ja oma rahva kultuuri arendamine: ersalaste suhtumine probleemidesse” käsitles Mordva koolides tehtud anketeerimise tulemusi. Maakoolides on IV klassini võimalik õppida emakeeles, rajoonikeskustes seda võimalust ei ole. Mordva keeli avalikult peaaegu ei kasutata. Positiivselt suhtus emakeelsesse haridusse veidi üle poole ankeedile vastanutest, vastu oli 5%, ülejäänud olid erapooletud. Üks viiendik vastanutest soovis kõiki aineid õppida ersa keeles, 77% soovis fakultatiivtunde. Keeleõpet motiveerib see, et tegu on esivanemate keelega (45%) ja et see on ka kultuuri tunnus (25%).

Mariko Faster (Võru Instituut) tutvustas Annika Pasanenit uurimistööd kahe ohustatud vähemuskeele, karjala ja inarisaami näitel. Neid keeli püütakse elavdada mh ka keelepesalasteaia abil. Möiste *keelepesa* sisuks on keelelise vähemuse või põliselanikkonna koolieelikute (lasteaia)rühm, kus algusest peale kõikides situatsioonides räägitakse ainult vastavas vähemuskeeles. Õpetamisega püütakse saavutada olukord, kus lapsed hakkavad keelest aru saama ja varsti seda ka ise kasutama. Keelepesas on võimalus lastele keelt edasi anda ka siis, kui kodus seda enam ei räägita. Keelepesakoolitus on alguse saanud 1980. aastate algul Uus-Meremaa maooride juurest.

Helena Sulkala (Oulu Ülikool) tõi oma ettekandes „Fraseoloogia – keele ja kultuuri kokkupuutepind” esile, et iga keel peegeldab oma maailmapilti ning fraasidel on tähelepanuväärne osa inimese identiteedi kujunemisel ja kindlustamisel. Oluline on uurida erinevate väljendite relevantisust teatavas sotsiokultuurilises kontekstis. On olemas kultuurikogukonnale omaseid fraase. Võrreldes omavahel mõningaid soome ja eesti kinnisühendeid, tõi H. Sulkala, et aegade jooksul kontaktis olnud sugulaskeeltele või naaberkultuuridel on sarnaseid fraseologisme, kuid nende tähendus võib olla erinev, seotud kohaliku olustikuga. Näiteks *auku pähe rääkima* ei võrdu soome väljendiga *puhua läpiä päähänsä* ’mõttetusi rääkima’ või fraasi (*nagu*) *lehm libedal jääl* soome vasteks on (*kuin*) *kissa liukkaalla jäällä* ’nagu kass libedal jääl’.

Mari Metsa (TÜ) ettekanne „Suhtlusvõrgustikud ja võru keel” keskendus ühe Ida-Võrumaa küla keelele, milles on läbi põimunud eesti ühiskeel ja kohalik tugevaid lokaalseid ühtlustumistendents näitav võru keel (vt põhjalikumalt Keel ja Kirjandus 2007, nr 10, lk 799–817).

Vello Jüröö (Mikitamäe põhikool) setukeelne ettekanne „Kiil, kuul’ ni

kultuur” tõi esile Setumaa koolide osa setu keele ja kultuuri õpetamisel, alalhoidmisel ning arendamisel viimase poolteise aastasaja jooksul, aga ka selle töö tähtsuse eriti käesoleval ajal. Sissejuhatavalt tutvustati õpetamise ajalugu. XX sajandi esimesel poolel oli setu keele õpetamine vähene, nõukogude ajal oli keele rääkimine keelatud. Kuid keelt kõneldi ja järgiti ka vanu traditsioone (rahvarõivaste kandmine, laulud, tantsud-mängud jms). Nüüd võib koolides setu keelt kõnelda ja õpetada. Põhikooli madalama astme jaoks on ainekava olemas, põhikooli kavas peaks aga keel, ajalugu, loodustugu ja kultuur olema integreeritum. Koolid peaksid setu keele nimel rohkem tööd tegema, kuid ka kodu on oluline. Praegu kõneldakse vaid igas kolmandas kodus setu keelt, teistes on see juhuslikum või ei kõnelda üldse. Laste lugemisharjumuse süvendamiseks on olemas setukeelseid materjale, kuid parema tulemuse saamiseks oleks vajalik ühtne kirjaviis.

Viimane päev algas Eberhard Winkleri (Göttingeni Ülikool) ettekandega „Saaremaa murrakutest XVIII sajandil”. Analüüsivad keelenäited pärinesid August Schlözeri väikesest 1770. aastal avaldatud keeleproovist „Von Ösel”. Ettekandes iseloomustati keeleproovi ja liigitati keelendid tänapäevaste murdejoontega kattuvateks, neile vastukäivateks või tänapäeval puuduvateks. Püüti ka selgitada keelendite ajas ja paikkonniti muutumist.

Katja Ziegelmann (Göttingeni Ülikool) esines ettekandega „Eitusest vanas eesti kirjakeeles”. XVI ja XVII sajandi tekstide analüüs on võimaldanud uurijal esitada neli eitusetüüpi: eesti tüüp (infiniitne eitusverb + infiniitne peaverb), soome tüüp (finitiitne eitusverb + infiniitne peaverb), saksa tüüp (infiniitne eitusverb + finitiitne peaverb) ja segatüüp (finitiitne eitusverb + finitiitne peaverb). Tüüpide iseloomustamisel vaadeldi ka nende esinemisulatust,

toetudes vana kirjakeele korpuse materjalidele, ja esitati võimalik keelesise muutumise jada.

Ērika Krautmane (Lāti Ūlikool) käsitles oma ettekandes „Kuramaa liivi keelest. Verb ja verbikonstruktsioone” liivi kõneviiside süsteemi. Põhjalikumalt peatus ta kaudsuse ja kaudse käsu väljendusvahendite juures ning tõi esile eeskätt grammatilisi keelevahendeid, pöörates tähelepanu ka mõnele verbikonstruktsioonile, mille grammatiseerumisastet on eri grammatikates hinnatud erinevalt.

Karl Pajusalu (TŪ) ettekandes „Salatsiliivi väljavaateid” tutvustati Salatsi liivi keelt, mille viimane kõneleja suri umbes 150 aastat tagasi, aga ka selle uurimisajalugu ja velmamise väljavaateid. Salatsi liivlaste ala on olnud Loo-de-Lāttisse jääv vana Liivimaa ja nende keelel on Kuramaa liivi keelega võrreldes erinevusi. Lisaks on Salatsi liivi keelel piirkondlikke ühisjooni nii grammatilises ülesehituses kui ka sõnavaras Hāademeeste ja Saarde murrakuga,

aga ka Mulgi murde ja keelesaartest Leivu murrakuga. K. Pajusalu arutles selle üle, kas ja mil moel ning mil määral oleks võimalik ning otstarbekas taaselustada Salatsi liivi keelt ja kultuuri. Näiteks rajati 1999. aastal Stai-celesse muuseum Pivāind, on alustatud keele õpetamist, tähistatud ajaloolisi kohti. Sotsiolingvistiliselt on see tähtis nii neile lātlastele, kelle esivanemad on sealt pärit, kui ka eestlastele.

Konverentsi lõpetamisel jäi kõlama arvamus, et üritust peaks jätkama formaati muutmata. Selleaastane konverents oli eriline: suures osas praktilisem, õpetajatele suunatud. Võru keele olukord on paranenud, kuid keele kadumine intensiivistub: vanemad kõnelejad surevad ja võru keelt oskavate laste arv peaks kiiremini suurenema. Tähtis on hariduse osa, aga veelgi tähtsam on keel kodudesse tagasi tuua.

HELEN KOKS, ELLEN NIIT

BASKI KEELE KURSUS TARTU ŪLIKOOLIS

5.–9. novembrini 2007 oli Tartu Ūlikooli keeleteaduse ja -tehnoloogia doktori-kooli külaliseks Zaragosa Ūlikooli lektor Iraide Ibarretxe Antuñano, kes pidas nädala jooksul loengusarja baski keelest. Anti ülevaade baski keele eri tasanditest, kuid õpetati ka peamisi käibefraase.

Sissejuhatuseks tutvustas Iraide Ibarretxe Antuñano Baskimaad ning baski keele olukorda ja andis lühiülevaate baski kirjakeele kujunemisest. Baskimaa koosneb seitsmest provint-sist, millest neli asub Hispaania ning kolm Prantsusmaa alal. Tänapäeval kõneleb baski keelt u 700 000 inimest, kellest valdav enamus on kakskeelsed.

Baski kirjakeel on noor, esimene baskikeelne raamat ilmus 1545. aastal,

kuid baskikeelseid sõnu ja fraase leidub varasemateski väljaannetes. Esimesed baskikeelsed tekstid olid eri murretes. Standardbaski keelt (*Euskara Batua*), mis põhineb peamiselt Gipuzkoa ja Lapurdia murretel, hakati looma alles 1960. aastail. See aga ei ole vähendanud teiste murrete elujõulisust, ka tänapäeval ei pruugi eri murrete kõnelejad üksteisest täielikult aru saada. Standardbaski keelt ja/või keeles õpetatakse ka Baskimaa koolides.

Sissejuhatusele järgnes põhjalikum baski keele struktuuri ülevaade, mille raames käsitleti fonoloogia, morfoloogia, süntaksi ja semantika eri aspekte. Lektor rõhutas ka baski keelele omast rikkalikku onomatopöad.

Baski keel on keeleisolaat, s.t sel ei

ole sugulaskeeli. Meie jaoks on baski keel eripärane veel teiselgi põhjusel: ta kuulub ergatiivse-absolutiivse käändemarkeerimisega keelte hulka. Kui eesti keeles markeeritakse ühtmoodi intransitiivse ja transitiivse lause agent ja teisiti transitiivse lause patsient, siis baski keeles markeeritakse samamoodi intransitiivse lause agent ja transitiivse lause patsient (absolutiivi käändes)

ning erinevalt transitiivse lause agent (ergatiivi käändes).

Loenguid kuulasid nii magistrandid, doktorandid kui ka õppejõud. Algselt keeleteadlastele mõeldud kursus, pakus ka laiemat huvi.

HELEN KOKS,
REELI TORN-LEESIK

MUUTUVA KEELE PÄEV

Muutuva keele päevadest on saanud Eestis traditsioon. ETF-i grandiprojektide „Eesti keele grammatilise süsteemi muutumine ja selle põhjused: keelemuutuste analüüs kasutuskontekstis” (Tartu Ülikool, grandihoidja Ilona Tragel) ja „Eesti keele grammatika ja sõnavara dünaamika 1990.–2000. aastatel” (Tallinna Ülikool, grandihoidja Helle Metslang) tööühmade ühisseminarist alguse saanud üritus toimus 16. novembril 2007 juba kolmandat korda, seekord Tallinna Ülikoolis. Nagu varemgi oli meil palju kuulajaid ja kaasamõtlejaid. Peeti 14 ettekannet.

Keele muutumine on paratamatu, selle mehhanismide uurimine huvitav ja vajalik. Eesti keele uurijad on praegu samuti huvitava, kuid keerulise dilemma ees: ühelt poolt nõuab teaduspoliitika, et publitseeritaks maailma eelretsenseeritavates ajakirjades (mis tähendab eesti keelest üldkeeleteaduslikult huvitavate probleemide leidmist ja lahendamist), teiselt poolt tuleks tegelda eesti keeles siin ja praegu toimuvate muutustega ja nende mõjuga eesti keele arengule üldiselt (seda pigem suhtes eesti keele kirjeldamise senise traditsiooniga). Vahel on võimalik neid vaatenurki ka ühendada.

Seminari avas Helle Metslang (TÜ), kelle ettekande pealkiri „Eesti keel – tuulemaa keel” viitas Henn Saari ku-

jundile eesti keele kui rohkeid võõrmõjusid tunda saanud keele kohta. Ettekandes võrreldi eesti keelt ja selle kõrval ka soome keelt Euroopa keeleliidu (SAE, *Standard Average European*, Euroopa keskmine standard) keeltega. SAE põhitunnused on mõlemas keeles tagasihoidlikult esindatud, samal ajal aga on toimumas nihked nende joonte suunas ning esineb perifeersemaid SAE tunnuseid.

Maria-Maren Sepperi (EKI) ettekanne „Kasutusmuutused indirektaali väljendusvahendites” laiendas H. Rätsepa puhtmorfoloogilist teatelaadi kategooriat. Kirjeldamaks ühtselt aluselt kõiki vahendava teatelaadi avaldumismorme (sõltumata sellest, kas need moodustavad morfoloogilise paradigma või mitte), võeti arvesse keelevahendi funktsionaalseid ja semantilisi omadusi. Keelevahendite kasutusanalüüs näitab, kuidas kasutusedünaamika muudab keelt tekstikogumina suurel määral, kuigi keelevahendid ise ei pruugi muutuda.

Liina Lindström ja Ilona Tragel (TÜ) juhtisid ettekandes „Omajakonstruktsioonist pärit perfekt eesti keeles” tähelepanu sellele, et eesti keeles on (osaliselt) grammatikaliseerunud mitu Euroopa keelte iseloomulikku nähtust. Lähemalt vaadeldi (Bernd Heinelle ja Tania Kutevale toetudes), kuidas

on kujunenud konstruktsioon, mida on eesti keeleteaduses peetud impersonaali või passiivi paradigmasse kuuluvaks ([NP_{ADE} olema (P) VP_{PP}]: *Mul on auto pestud*) ning missugune on selle grammatiseerumisaste. Esinejad jõudsid järeldusele, et konstruktsiooniga väljendatakse pigem agendi sooritatud sündmuse lõpetatust ning tegemist on samasuguse grammatiseerumisnähtusega, nagu mit- mes Euroopa keeles on toimunud *have* 'omama'-konstruktsiooni põhjal.

Peep Nemvalts (TLÜ) lähtus oma ettekandes „Alaleütleva allutusretked võõrale alale” üldteada tõsiasjast, et pikemat aega on alaleütlev püüdnud endale allutada kaasaütleva kasutusala verbi *sarnanema* ning adjektiivi *sarnane* ja adverbilise *sarnaselt* rektioonistruktuuris. Ettekandes vaadeldi, milliste käänete tähendusala allatiiv on tunginud või tungimas ja milliseid tähendusalasid ehk koguni (v)allutanud.

Maia Rõigas (TÜ) keskendus ettekandes „Muutuv riigikirjand” kirjandi kirjutamise ja hindamisega seonduvale. 2007. aastaks kavandati riigikirjanditeemade esituse variant, mis kujutaks endast ka alateemade esitust. Teema lahtikirjutuste vastu olid väitsid, et see otsekui kohustab kirjutajat esitatud skeemi järgima, pooldajate arust annab see keskmisele ja kehemale kirjutajale pidepunktid ja elementaarse kindlustunde. M. Rõigas pakkus arutlemiseks valiku ühe kirjanditeema lahtikirjutusi. Iga loova töö puhul on hinnangud mõneti subjektiivsed. Riigikirjandite hindamisjuhend soovib, et kirjand oleks üldistusjõuline. Aga kust lähevad selle üldistusjõu piirid? Seosevead, piiritlemata asesõnade ähmane kasutamine, vajalike sõnade puudumine – need on vaid mõningad sagedased veatüübid, mille puhul pole selge, milline on kirjutaja oskamatus ja lohakuse suhe.

I sektsiooni ettekannete seas oli esi-

mene Heiki-Jaan Kaalepi (TÜ) ülevaade „Muutuv keel ja speller”. Filosoofi eesti keele spelleri näitel arutleti spelleri leksikoni nüüdisajastamise ja täiendamise ning uute sõnade muuttüüpide määramise problemaatika üle. Speller ei saa sisaldada keele kõiki sõnu, kattes siiski keelt nii adekvaatselt kui võimalik. Lisanduvad sõnad muutuvad väheste peamiste muuttüüpide järgi, sejuures võivad eri allikad esitada samale sõnale eri muutmisi.

Anni Oja (TLÜ) ettekanne „Isiksuseomaduste sõnavara ja selle muutused rate.ee suhtlusportaalis” vaatles isiksuseomaduste sõnavara esmaesinemisi ja variatsioone Interneti-keeles, mille suur väljendusvabadus võimaldab keelemuutuste vahetut avaldumist. Autori korpuse põhjal on koostatud unikaalsete sõnade loend koos nende esmaesinemiste aegadega, moodustatud sõnapesi ja joonistatud levikudiagramme ning jälgitakse huvitavamate sõnade elukäiku.

Tiina Leemets (EKI) käsitles ettekandes „Võõrmõjud võõrsõnavaras” keele- ja kultuurikontaktide mõjul toimuvaid nähtusi laen- ja võõrsõnavaras, nagu uute, vahel tarbetute (*proaktiivne*), vahel tähendust diferentseerivate (*poster*) võõr- ja laensõnade kasutuselevõttu; olemasolevate sõnade tähenduse (*testima*) teisenemist; olemasolevate sõnade (*spekuleerima*, *neeger*) stiili- ja konnotatsioonimuutusi.

Szilárd Tóthi (TLÜ, TÜ) ettekanne teemal „Euroametnikust euroremondini: ühe sõnamoodustuse vahendi semantikast, grammatikast ja etümoloogiast tänapäeva eesti keeles” käsitles sõnu esikomponendiga *euro*. *Euro*-sõnad võivad viidata Euroopale või Euroopa Liidule, viimastega assotsieeruvale kvaliteedile või rahaühikule euro. Viimasel juhul on tegemist tavalise liit-sõnamoodustusega, muudel juhtudel prefiksoidiga. Samasugust esikomponenti leidub teisteski keeltes ja sageli

on raske järeldada, kas sõna on eesti keeles moodustatud (*euronaine*) või terminina laenatud (*eurokraat*).

Anu-Reet Hausenbergi (TLÜ) ettekanne „Millest räägivad uute sõnaraamatute neologismid?” otsis vastust järgmistele küsimustele: kuidas kajastavad sõnaraamatud sõnavara muutumist? milline on innovatsioonides oma ja võõra vahet? kuidas selgitada innovatsioonide mõju teistele keeletasanditele? kas vajame uute sõnade sõnaraamatut? Esineja oli seisukohal, et hirm massilise laenamise ees on olnud ennatlik, uued sõnad leiavad koha eri allkeeltes (eriti oskuskeeles; üldkeelde lisanduvad rohkem liitsõnad) ja nende saatust üldkeele tuumikus sõltub keelekasutajast. Sõnaraamatute põhjal uutest sõnadest ülevaadet hästi ei saa. Uute sõnade moodustamine käib piiratud sõnamoodustusmallide järgi (verbid nagu *moosima*, *arhiivima*, *fännama*, *eelhääletama*).

Enamik II sektsiooni ettekannetest paigutus kognitiivse keeleteaduse paradigmasse. Sektsiooni avas Jane Klavan (TÜ), kes rääkis ettekandes „Erinevusi kaassõnade vahel, keskel, seas, hulgas ruumiliste tähenduste vahel” teguritest, mis võivad mõjutada nimetatud kaassõnade ruumilisi tähendusi. Üliõpilaste seas läbiviidud katse kinnitas eeldust, et kaassõna *vahel* kasutatakse ainult kahe taustobjekti korral; sõna *keskel* kasutamist määrab trajektoori keskne asukoht taustobjektide suhtes; sõnu *seas*, *hulgas*, *keskel* kasutatakse rohkem kui kahe taustobjekti puhul.

Järgnes Ilona Trageli ja Ann Veismanni (TÜ) ettekanne „Kuidas horisontaalne ja vertikaalne suund eesti keeles aspektiks kehastuvad?”, milles tutvustati keele kehastatuse/kehalisuse hüpoteesi ja testiti seda selliste eesti keele

ühendverbide varal, mille partikli ruumiline tähendus on suund. Näiteks horisontaalse liikumise kogemust iseloomustab pidev/kestev tegevus (*kõndis edasi*), sama moodi on sõnal *edasi* ühendverbides kestva tegevuse aspekti laadne tähendus (*mängime edasi*). Vertikaalsuunas liikumist iseloomustab aga katkemine ja lõppemine (*hüppas maha*), ühendverbides võib *maha* märkida tegevuse lõppemist (*põles maha*).

Tuomas Huumo (TÜ) arutles ettekandes „Mõtteid empiirilise ja introspektsioonipõhise uurimuse suhetest kognitiivses lingvistikas” käimasoleva uurimissuundade või(s)tluse käigus kerkinud vastuolude üle. T. Huumo tõrjus osa introspektsioonipõhisele lingvistikale suunatud kriitikast, kuid arvustas empiirilise uurimissuuna meetodeid, väites, et suur osa nn empiirilise keeleuurimusest põhineb lõpuks keeleuuri ja oma keeletajul.

Katre Õimu (TLÜ, EKM) ettekande „Motiveeritud väljendid: tähenduse kujunemisest ja muutumisest” eesmärgiks oli selgitada kognitiivlingvistika vaatenurgast fraseologismide tähenduse kujunemist ja seletada, mis võib juhtida metafooripõhiste väljendite tähenduse muutumist. Et väljendite tähendus(t)es rakenduvad metafoori sihtmõisted ja ülekanded kalduvad aja jooksul abstraheruma, siis võib see kaasa tuua väljendite üldise, denotatiivse ja konnotatiivse tähenduse üldistumise – seega tingida tähendus(t)e kitsenemise.

Ettekannetele järgnes üldine arutelu.

HELLE METSLANG,
ILONA TRAGEL, KATRE ÕIM

LÜHIKROONIKA

- 5. detsembril kõneles Lembit Vaba Fenno-Ugria Hõimuklubis teemal „Miks soome üliõpilane õpib eesti keelt”, toetudes kümneaastasele isiklike kogemusele eesti keele õpetamisest Tampere ülikoolis.

- 11. detsembril toimunud folkloristide teisipäevaseminaril esines Argentina folklorist María Inés Palleiro (Buenos Airese ülikool), teemaks „Jutt kummitavast naisest Rufina Cambacere-sest Argentiinas: ajalugu, kirjandus ja muistend”.

- 13. ja 14. detsembril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis traditsiooniline Kreutzwaldi päevade teaduslik konverents. Haridusministeeriumi nimel ter-vitas kohalolijaid Toomas Liivamägi. Direktor Janika Kronberg andis ülevaate Kirjandusmuuseumist 2007. aastal. Kõneldi mitmest seltsist, mille juubelid olid hiljuti või on saabumas (Õpetatud Eesti Selts – Kersti Taal; Eesti Kirjanduse Selts – Krista Ojasaar; Tuglase Selts – Tapio Mäkeläinen). Üks istung oli pühendatud päevikutele. Päevikužanrist üldisemalt kõneles Eve Annuk, Voldemar Panso päevaraamatutest Merle Karusoo, Ristikivi päevikust Janika Kronberg, Ivar Ivaski päevikutest Sirje Olesk. Teise päeva esimene istung käsitles identiteediprobleeme. Eesti identiteedi üle arutles Peeter Tulviste. Pilootuurimust teismeliste kanadaeestlaste identiteedist tutvustasid Triinu Ojamaa ja Aune Valk. Austraalia eestlastest kõneles Mare Kõiva. Kristin Kuutma arutles identiteedi, kultuurijuurte ja alternatiivse maailmapildi üle. Rahvaluulepäeva teisel istungil rääkis Urve Lippus *Lieder-tafel*i mõistest ja selle kriitikast, Ai-

mar Ventsel punkrokist Saksamaal. Ingrid Rüütel kõneles noorte suhtumisest rahvamuusikasse XXI sajandil. Konverents lõppes Ants Johansoniga telefoni-soovikontserdiga.

- 14. ja 15. detsembril toimus Tartu Ülikooli semiootika osakonna korraldusel rahvusvaheline konverents „Nimetamine tekstis, nimetamine kultuuris”. Konverents oli pühendatud nimesemiootikale ja nimetamise problemaatikale laiemalt, sellest võtsid osa teadlased Eestist, Rootsist, Soomest, Ungarist ja Venemaalt.

- 15. ja 16. detsembril toimus Tartu Ülikoolis rahvusvaheline seminar „Reisijuht kui semiootiline objekt”. Kõne all olid Kiievi, Vilniuse, Berliini, Soome reisijuhid. Paljud ettekanded käsitlesid ka erikeelseid ja eri aegadel kirjutatud Eestit tutvustavaid reisijuhte.

- 17. detsembril kaitses Peet Lepik Tartu Ülikoolis semiootikaalase doktoritöö „Universaalidest Juri Lotmani semiootika kontekstis” (juhendaja Peeter Torop, oponent Vilmos Voigt).

- 18. detsembril kaitsi Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis kaks doktoritööd: Larissa Degel „Intellektuaalsfäär intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade kasutuse põhjal eesti ja vene keeles” (juhendaja Renate Pajusalu, oponent Asta Õim) ja Sulev Iva „Võru kirjakeele sõnamuutmissüsteem” (juhendajad Karl Pajusalu ja Tiit-Rein Viitso, oponent Riho Grünthal).

- 19. detsembril oli Õpetatud Eesti Seltsi ettekandekoosolek. Ott Kurs kõneles „Kesk-Skandinaavia metsasoomlaste asustus- ja kultuuriloost”.